

İRAN'IN 2025 PROJESİ

Firas ELİAS

İran dış politikası teorik ve pratik açıdan çok karmaşık bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki diğer devletlerle mukayese edildiğinde kaynakları ve potansiyeli bakımından daha ön plana çıkan İran'ın özellikle Körfez bölgesi ve Arap coğrafyasına pazarlamaya çalıştığı mezhepsel teokratik rejim birçok zorlukla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu yüzden Tahran yönetimi, bölgedeki siyasi girişimlerini başarılı kılmak adına Şii grupları güçlendirme stratejisini uygulamıştır. Fakat bölgede desteklediği

grupların kendi siyasi hamlelerine uygun şekilde hareket etmemelerinden dolayı bu stratejiyle beklenen başarı elde edilememiştir. Dahası bu strateji İran'ı ilerleyen süreçte bölgede birtakım hesaplaşmalarla karşı karşıya bırakma tehdidi oluşturmuştur.

Bölge aktörleri ile hesaplaşma ve çatışma riski olan İran, dış politikasında sert güç enstrümanlarını yoğun olarak kullanmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle, İran'ın askeri yöntemlere başvurma sıklığı artmıştır. Bununla birlikte, ülkenin sahip olduğu

Harita 1: İran Hayat Sahası

Kaynak: "Iran nuclear deal: What happens next around the world", *Reuters*, <http://blogs.reuters.com/great-debate/2015/07/14/iran-nuclear-deal-what-happens-next-around-the-world/>, (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

derin tarihi ve güçlü kökleri olan Pers Uygarlığı gibi nüveler merkezi yönetimin gücünü yenilemesinde büyük önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda kültürünü, dilini, uygarlığını kullanarak dünyanın birçok bölgesine ulaşan İran, klasik güç kullanma anlayışını aşarak bölgede sert güç ve yumuşak gücü (fikirler, gelenek, uygarlık, tarihi) bir arada yürüten dış politika modelini uygulamaya başlamıştır. Böylece, yumuşak güç, dış politikasının önemli araçlarından biri haline gelmiştir. Bu durum İran'ın etkin bir aktör olarak varlığını bölgede hissettirmesini sağlamıştır.

Yukarıda belirtilen hususlardan hareketle, 2025 Projesi'nin bölgesel bir güç olma amacı çerçevesinde oluşturulduğu iddia edilmektedir. 2005-2025 yılları arasında İran'ın dış politika stratejisini belirleyen 2025 Projesi, devletin en önemli milli belgesi ve hayat sahası olarak oluşturduğu alanda yayılma stratejisini belirleyen plan olarak kabul edilmektedir.

2025 Projesi, Ortadoğu'yla doğrudan ilişkili olmakla birlikte iki temel amacı gerçekleştirmek için oluşturulmuştur:¹

- **Ortadoğu'da önemli bir güç olmak:** İran'ın uluslararası alanda etkin olabilmesi için ilk olarak Körfez bölgesinde hegemonik bir aktör olması gerekmektedir. Bu açıdan projede askeri stratejisinin genel esasları çizilmiştir.
- **Caydırıcı askeri gücünü pekiştirmek:** Bu amaca ulaşmak için İran yönetimi, kendi askeri bağımsızlığını ve caydırıcı güç unsurları bakımından bağımsız hareket etme kabiliyetini artırma çalışmaları yürütmektedir. Dolayısıyla proje kapsamında nükleer teknoloji ve nükleer silah edinme büyük önem teşkil etmektedir.

“2025 PROJESİ” İRAN'IN İLK PROJESİ MİDİR?

Tahran yönetimi hem devletin hem de rejimin bekası adına iç ve dış politikada birçok proje tasarlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu anlamda İran'ın daha önce benimsediği projeler şu şekilde sıralanabilir:

- **Kapsamlı Kalkınma Projesi (1955):** Proje yedi yıllık bir süreç için hazırlanmıştır. Musaddık Hükümeti'nin devrilmesi neticesinde söz konusu olan siyasi istikrarsızlıktan dolayı uygulanamamıştır.
- **İkinci Kalkınma Projesi (1956)**
- **Üçüncü Kalkınma Projesi (1962)**
- **Beş Yıllık Kalkınma Projesi (1969):** Bu proje diğerlerine nazaran en başarılı kalkınma planıdır.
- **Beşinci Kalkınma Projesi (1974)**
- **Altıncı Kalkınma Projesi (1979):** Bu proje Şah Rejimi'ne son veren İran İslam Devrimi nedeniyle hayata geçirilememiştir.

PROJENİN BENİMSENMESİNİN SEBEPLERİ

1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi sonucu istikrarsız bir siyasi ortamın lideri olan Humeyni'nin devrimsel eğilimi Şah'ın yönetim anlayışını vurgulayan tüm hususları ortadan kaldırma odaklıdır. Ayrıca Irak-İran Savaşı'ndan dolayı kısa vadedeki kalkınma planları üzerindeki çalışmalar durdurulmuştur. 1983 yılına gelindiğinde mevcut kalkınma projesi gündeme gelmesine rağmen ancak 1995 yılında Haşim Rafsancani yönetiminde onaylanabilmiştir. 2005 yılına gelindiğinde Muhammed Hatemi'nin birinci cumhurbaşkanlığı dönemi itibarıyla beş yıllık bir kalkınma projesi onaylanmıştır.

2025 Projesi öncesi benimsenen kalkınma projelerinde dikkat çeken birçok husus vardır. Bunlar:

- Projelerin tamamında iç sorunlara odaklanılmıştır.

¹ Nasr Muhammed Ali, “Stratejiye el-İraniye Fil Şarkıl Avsat”, (İran'ın Ortadoğu'da Stratejisi), *Merkez el-Mustakbal Lildirasat el-İraniye*, 8 Aralık 2015, <http://mcsr.net/news101>, (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

- Siyasi istikrasızlıklar, Irak-İran Savaşı, kötü yönetim ve yolsuzluklar, Devrim Muhafızlarının projelere müdahaleleri ayrıca herhangi bir denetime tabi olmamaları ve ekonominin askeri yönetim tarafından kontrol edilmesi nedeniyle bu projeler başarılı olmamıştır.
- Projelerdeki başarısızlığa bağlı olarak işsizlik ve enflasyon artmıştır.
- Tüm kalkınma projeleri ekonomi odaklı olduğundan siyasi, sosyal ve kültürel alanlardaki sorunlar ihmal edilmiştir.
- Din adamları, devrim ilkelerinin ihlal edilmemesi ve "direnişçi ekonomi" anlayışının benimsenmesi odaklı çalışmaları onayladığı için, yenilikçi bir proje gerçekleştirmek mümkün olmamıştır.

Hem yukarıda belirtilen hususlar hem de uluslararası alanda öne çıkan yumuşak güç araçlarını kullanma gereksiniminden dolayı önceki kalkınma projelerinin karşılaştığı sorunları çözmek ve daha kapsamlı projeler üretmek amacıyla İran'ın dini ve siyasi liderleri 2025 Projesi'ni kabul etmişlerdir. Bu proje ile İran'ın gelecekte etkin bölgesel ve bir sonraki aşamada küresel bir aktör haline olması amacıyla tüm imkanlar seferber edilmiştir.

2025 PROJESİ NEDİR?

Anayasanın dini lidere verdiği yetkiler doğrultusunda Ali Hamaney, Muhammed Hatemi'nin ikinci döneminde böyle bir projenin önemine değinmiştir. Ardından İdare ve Planlama Örgütü'nü bu projenin genel hatlarını çizmekle görevlendirmiştir. İdare ve Planlama Örgütü bir yıllık bir çalışmanın ardından planın ilk halini Rehber Hamaney'e sunmuştur. Hamaney taslakta birtakım düzenlemeler yazmış ve projenin son halinin oluşturulması için taslağı Düzenin Yararını Teşhis Konseyi başkanı Haşimi Rafsancani'ye göndermiştir. Bu planın üzerinde iki yıl çalışıldıktan sonra son hali Rehber'e sunulmuş ve Kasım 2003 tarihinde onaylanmıştır. Söz konusu projenin

hazırlanmasında farklı alanlardan 400 uzman katılmış ve 30 devletin tecrübesinden yararlanılmıştır. Böylece, 2025 yılında devlete çoklu bir perspektif çizilmiştir. 2025 Projesi olarak adlandırılan ve ülkede anayasadan sonra en önemli belge olarak kabul gören çalışma, temel otoriteye sunulmuş genel içeriğe göre yasaların düzenlenmesi, siyasi adımların belirlenmesi ve beş yıllık planların yapılması kararlaştırılmıştır. Çizilen bu yol doğrultusunda İran'ın dört veya beş yıllık süreçlerle gelecekte önemli bir konuma ulaşması öngörülmektedir.²

"2025 Projesi"ne göre İran'ın 2025 vizyonu aşağıdaki temellere dayanmaktadır:

1. Sonsuz İlahi güce dayanmak.
2. İman.
3. Ulusal yücelik.
4. Yüksek ulusal değerlere ulaşmak için planlı ve düzenli bir şekilde çalışmak.
5. Anayasa.
6. İmam Humeyni öğretileri.

Bu proje ile İran halkının elde edebileceği avantajlar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Devletin temeli olan toplumsal ve hukuki adaleti sağlamak: 2025 Projesi, İslam Devrim ilkeleri ve İslami değerler üzerine kuruludur. Başka bir ifadeyle bu proje kültürel, coğrafi ve tarihi parametreler üzerine dini, demokratik, toplumsal adalet ve insan hakları ilkelerinden hareketle inşa edilmiştir.
2. Bilimsel ilerleme ve teknolojik gelişmeler: İran hükümeti, insani kaynakları ve toplumsal sermayeyi kullanarak teknolojik ve bilimsel alanlarda ilerleme kat etmeyi hedeflemektedir.
3. Halk ve hükümet arasında güçlü bağlar kurmak: Güvenli ve istikrarlı bir ülke yaratmak ve dış güçler üzerindeki caydırıcılığı artırmanın hükümetle halk arasındaki uyuma bağlı olduğu öngörülmektedir.

² "Ufuk Senet 2025 (Ufukta 2025)", *Arap Araştırma ve Siyaset Merkezi*, Doha 2016, s. 2.

4. Yoksulluk ve ayrımcılığın önüne geçilmesi: Toplumsal katmanlardaki yoksulluk ve eşitsizliğin önüne geçilmesi, aile yapısının kuvvetlendirilmesi ve iş hayatında gerekli tedbirlerin alınması amaçlanmaktadır.
5. Toplumsal sorumluluk bilincini, iş etiğini ve disiplinini, dayanışma ve işbirliği zihniyetini yaratmak ve devrime yoğunlaşarak İranlı olmakla gurur duyan bir toplum inşa etmek.
6. Yüksek teknoloji aracılığıyla, sistematik ekonomik büyüme ve kişisel gelirden nispi büyüme gerçekleştirerek Güney Batı Asya bölgesinde ekonomi, teknoloji ve bilimsel alanlarda en gelişmiş devlet olmak.
7. İslam değerleri ve İmam Humeyni öğretileri çerçevesinde İslam Dünyası'nda ilham kaynağı olan bir devlet yaratmak, İran'ı İslami demokrasi anlayışında başarılı bir devlet örneği olarak sunmak, düşünce ve toplumsal açıdan modern devlet anlayışını geliştirmek.
8. Hikmet ve iyi niyet prensipleri çerçevesinde dış dünya ile etkin ilişkiler kurmak.
9. Eğitim, kültür, güvenlik ve savunma alanlarında gelişme göstermek ve Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) faaliyetlerini artırmak.

2025 PROJESİ'NİN KAPSAMI

Söz konusu proje dört boyutlu bir strateji ile hazırlanmıştır. Bunlar:

1. Siyasi Boyut

Körfez ve Orta Asya bölgeleri başta olmak üzere İran'ın Ortadoğu'daki konumunu güçlendirmek. Bu durumun gerçekleşebilmesi üç temel politikaya bağlanmaktadır:

- **Körfez güvenliği:** Bu politika kapsamında Ortadoğu'daki gelişmeler doğrultusunda yabancı güçlerin

Körfez'de bulunmasına karşı çıkan İran, bölgede lider ülke rolünü elde etmeye çalışmaktadır.

- **Rejim ihracı:** Sahip olduğu ekonomik kapasite, ortak uygarlık ve kültürden hareketle komşu ülkelere -özellikle eski Sovyet devletlerine- rejim ihracı etmeye çalışmaktadır.
- **İslam devletlerinden oluşan güçlü bölgesel bir örgüt kurmak:** Orta Asya devletleri ile Körfez Ülkeleri arasında köprü niteliği taşıyan coğrafi konumundan hareketle İran yönetimi, Tahran'ın İslam Dünyası'nda merkezi bir konuma ulaşmasını sağlayacak İslam devletlerinin oluşturduğu güçlü bir örgüt kurmayı planlamaktadır.

Aşağıda belirtilen iki husustan hareketle Arap ve diğer uluslararası aktörler arasında stratejik dengenin kurulması amaçlanmaktadır.

- Ortadoğu ve İslam Dünyası'nda etkin bir konuma gelebilmek için jeostratejik ve jeopolitik konumu ile devletin tüm imkanlarını bu anlamda kullanmak.
- Bölgedeki nüfuzunu artırabilmek için uluslararası aktörlerle -özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD)- karşılıklı çıkar politikaları üzerine ilişkiler kurmak.

2. İktisadi Boyut

Uluslararası yaptırımlara karşı çıkabilmek, devleti iç ve dış siyasette güçlü tutmak ve teknoloji alanında gelişimi sağlamak amacıyla ekonominin geliştirilmesine yönelik yoğun bir çalışma hedeflenmektedir. Bu hedefe de giderlerin ve aşamalı olarak hükümet desteğinin azaltılmasıyla ulaşılabileceği öngörülmektedir. İran, uluslararası yaptırımlara karşı ticareti düzenli ve devamlı bir şekilde sürdürmek amacıyla Küba, Sudan, Suriye, Çin, Zimbabve ve Kırgızistan gibi devletler ile ticari alanlarda antlaşmalar yapmıştır. Ayrıca, Tahran yönetimi doğal gazla ilgili projelerini geliştirmiştir.

3. Askeri Boyut

İran, askeri kapasitesini konvansiyonel ve yeni nesil unsurlarla geliştirerek millî güvenlik ihtiyaçlarını karşılayamaya çalışmaktadır. Bunun nedeni ise, iç ve dış tehditlerdir. Ayrıca, bölgede çıkabilecek herhangi bir güvenlik sorununda da etkin olmaya çalışmaktadır.

4. Nükleer Boyut

İran aşağıda sıralanan amaçlardan dolayı nükleer programını geliştirmeye çalışmaktadır:

- Rejim, Batı güçlerine ve özellikle ABD'ye karşı mücadelede iyi bir konumda olabilmek için nükleer programı bir enstrüman olarak kullanmaktadır. Zira, rejimin ayakta kalabilmesi Batı karşıtlığı düşüncesine bağlıdır.
- İran'ın nükleer programını geliştirmesinin hedeflerinden biri de alternatif enerji kaynaklarına sahip olabilmek ve daha sonra bu enerji kaynağını başka devletlere ihraç edebilmektir.

2025 PROJESİ'NE KARŞI DEVLETLERİN TUTUMU

İran, 2025 Projesi'nde kendisine rakip devletleri şu şekilde sıralamaktadır: Azerbaycan, Ürdün, Ermenistan, İsrail, Afganistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Özbekistan, Pakistan, Türkmenistan, Türkiye, Gürcistan, Suriye, Tacikistan, Irak, Filistin, Katar, Kırgızistan, Kazakistan, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen.

Proje uygulamaya geçtiğinde bu devletlerin bazıları birçok alanda İran'dan ileri bir seviyede idi. Fakat bu devletlere herhangi bir önem atfedilmemiştir. Asıl rakip olarak Türkiye'yi ele almakta ve ikinci sıraya Suudi Arabistan'ı yerleştirmektedir. Sonuç olarak İran'ın temel hedefi bu iki ülkeden üstün olmaktır.

Muhammed Hatemi yönetimi döneminin sonunda benimsenen bu proje hakkında

farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazı siyasetçiler bu projeyi eleştirirken bazıları da projeyi desteklemiştir. Örneğin Hatemi ve yanlıları projeyi desteklerken Ahmedinejad ve yanlıları ise bu projeyi hafife almıştır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için on yıllık bir sürenin yeterli olduğunu ileri sürerek 2025 tarihinin proje için çok uzun olduğunu belirten Ahmedinejad'a göre, İran gelecek yirmi yılda dünyanın beş büyük ekonomik gücünden biri olacaktır. Dolayısıyla bu proje gereksizdir.

Siyasetçilerin yanısıra çok sayıda uzman da bu projeyi eleştirmiştir. Çünkü İran bölgede en çok işsizlik oranına sahip ve dış yatırımı çok düşük olan bir ülkedir. Yıllık gayri safi milli hasıladaki büyüme %4 oranındadır. Kişi başına düşen gelir de 1400 dolardır. Ayrıca, sanayi yerel üretim gelirinin %16'sını oluşturmaktadır. Ekonomik büyümesi %20 oranındadır. Petrol dışındaki ihracatının geliri 7 milyar dolar iken Türkiye'nin ihracat rakamı 60 milyara ulaşmaktadır. Yaptırımlar, su kıtlığı, bankacılık sisteminin zayıflığı ve ekonomik kalkınmaları sağlanamaması gibi faktörlerin hepsi İran'ın bu projesi adına birer engel teşkil etmektedir. Bu eleştirilere rağmen ülkedeki bazı kesimler ise; "Ulusal birlik ve halkın katılımının" genç nüfus ve iç kaynakların desteği ile 2025 Projesi'nde çizilen hedefleri yerine getirmede yeterli olacağı ifade ederek projeye destek vermişlerdir.³

PROJE'NİN DIŞ POLİTİKAYA YANSIMASI

2025 Projesi, İranlı yöneticilerin büyük güç olma ideali olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu proje 2025 yılında İran'ın Güney Batı Asya bölgesinde ekonomik, teknolojik, bilimsel açılardan başat aktör ve ilham kaynağı olmasını öngörmektedir. Bu şekilde, İran İslam Dünyası'na liderlik yapabilme

³ Arap Araştırma ve Siyaset Merkezi, *a.g.e.*, s. 8.

konumuna ve uluslararası alanda etkin bir aktör haline gelecektir.

Söz konusu projede benimsenen Ortadoğu'da bölgesel güç olma yönündeki gayretler, devlet yönetiminin siyasi düşüncesi ve karar mekanizmasına da hâkim olmuştur. Bu çerçevede tüm imkanlarını seferber eden İran'ın kullandığı araçların başında siyasi söylem gelmektedir. Rehber ve Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) tarafından yapılan açıklamaların tümü İran politikalarının, Fars milliyetçiliğinin din ve mezhep felsefesiyle sentezlenmiş bir türü olduğunu apaçık bir şekilde göstermektedir. İran yetkililerinin önemli Arap devletlerinin başkentlerini kontrol etmeleri nedeniyle sürekli olarak övünmesi ile nüfuzu arttırma yönünde siyasi projelerin geliştirilmesi; İran'ın dar bir bölgesel anlayışla sınırlı kalmadığının kanıtı niteliğini taşımaktadır.

Ülkenin içinde barındırdığı gücünün yanısıra, İran'ın bölgesel ve uluslararası çerçevedeki gelecek hedefleri göz önünde bulundurulduğunda; Tahran yönetiminin bu yöndeki isteklerini gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre; İran elindeki imkanları, bu hedefleri çerçevesinde hayata geçirmek için kullanmaktadır. Bu bağlamda söz konusu devletin hedeflerinin bir kısmını gerçekleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yetkililer, çok kutuplu bir uluslararası düzen kurmaya çalıştıklarını sürekli olarak buldukları her uluslararası platformda dile getirmişlerdir. Fakat gerçekler ile hedeflenenler arasında oldukça büyük farklar bulunmaktadır. Bu bağlamda İran bölgesel aktör olabilecek yetenek ve kapasiteye sahip olmasına karşın söylemlerinde kullandığı uluslararası sistemi değiştirme idealini gerçekleştirebilecek bir aktör değildir. Dolayısıyla söylem-eylem veya teori-pratik ilişkisi bağlamında tutarsızlık söz konusudur.

SONUÇ

Netice itibarıyla yukarıda anlatılanlardan hareketle İran'ın, evrensellik ilkesini

benimseyerek tüm dünyaya yayılmaya çalıştığı ileri sürülebilir. Karar alıcıların açıklamaları dikkate alındığında, İran dünyanın merkezi olarak nitelendirilmektedir. Dünyanın her yerine Velayet-i Fakih anlayışını yayma düşüncesi, rejim kadrolarına tamamen hâkim olmuştur. Örneğin; Umul Kura Teorisi'ne göre İslam Dünyası'nın merkezi Mekke değil, Kum ve Tahran'dır. Dolayısıyla Velayet-i Fakih tüm İslam Dünyası'nı hâkimiyeti altına alacaktır. Ayrıca, Ahmedinejad 2005 yılında New York'ta yaptığı bir açıklamada, İran'ın binlerce yıllık derin bir tarihe sahip olduğunu vurgulayıp; dünyanın birçok ülkesinin ahlak ve değer açısından İran'a borçlu olduğunu ifade etmiştir. Dünyayı faziletli değerlere taşımak için önemli bir güce sahip olduklarını belirtip; İranlıların aradığı kudretin kendi içlerinde mevcut bulunduğunu bildirmiştir.⁴

Genel ifadeyle, İran'ın 2025 Projesi'ndeki temel hedefi, rakip olarak belirttiği 26 devlet arasında birinci olmaktır. Ancak 2005 yılında koyduğu bu hedefe ulaşamamıştır. Ekonomik ilerlemesini bölge ülkeleriyle karşılaştırdığımızda, 2005 yılında üçüncü en büyük ekonomiyken 2015 yılında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) İran'ı geçmiştir. Ayrıca gayri safi yurt içi hasıla ele alındığında; İran'la Türkiye ve Suudi Arabistan arasındaki fark 2005 yılında çok az iken 2015 yılına gelindiğinde bu fark daha da artmıştır.

4 İyad el-Batanci, "Tahlil Sakafi lil-Melef el-Nevevi el-İrani (İran Nükleer Programı'nın Kültür Açısından Analizi)", *Middle East Online*, 27 Mart 2009, <http://www.middle-east-online.com/?id=75446=75446&format=0>, (Erişim Tarihi: 07.08.2017).

Kaynak: Iran's Upcoming Presidential Elections, <https://goo.gl/NTkdao> (Erişim Tarihi: 02.03.2018).

YAZAR

Lisans eğitimini 2008 yılında Musul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde bitiren Firas ELİAS, 2011 yılında Yüksek Lisansını Al-Nahrain Üniversitesi Uluslararası Siyaset bölümünde "2003 Sonrası Ortadoğu'da Bölgesel Stratejik Dengenin Geleceği" konusundaki çalışmayla tamamlamıştır. Halen Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde Doktora çalışmalarını sürdüren Elias, aynı zamanda Musul Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. Yazar, Irak Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı tarafından birçok ödüle layık görülmüştür. Strateji ve güvenlik konularında çalışmalarını sürdüren yazarın çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Ana dili Arapça olan Elias; Türkçe ve İngilizce bilmektedir.

ANKASAM

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi

Çankaya Mahallesi, Cemal Nadir Sokak, No: 20, 06880, Çankaya – Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 474 00 46 • Faks: +90 312 474 00 45 • E-posta: info@ankasam.org

COPYRIGHT © 2018

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

PARA İLE SATILAMAZ.